

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

Valtioneuvoston jäsenet

Pohjois-Lappi on koonnut tähän kirjelmään esityksiä hallituksen puoliväliriiheen tai muussa päätöksenteossa tarkasteltavaksi. Pohjois-Lapin hyvää aluekehityksen tilannetta ja kasvavia elinkeinoja on perusteltua tukea koko Suomen näkökulmasta, koska vetovoimainen Lapin maakunta ja Pohjois-Lapin seutukunta ovat useilla elinvoimaindikaattoreilla mitattuna Suomen aluekehityksen kärjessä.

Esityksemme käsittelevät tieinfrastruktuurin ja peruskunnostuksen rahoitusta, osaavan työvoiman saatavuutta, asuntorakentamisen edistämistä ja pääministeri Orpon laatiman Pohjoisen Suomen ohjelman toimenpiteiden lyhyen aikavälin priorisointia.

Pohjois-Lapin ehdotuksessa tuodaan esiin näkökulmia ja ratkaisuja Lapin kilpailukyvyyn vahvistamiseksi.

LIIKENNEINFRASTRUKTUURI

1. **Toimiva liikennejärjestelmä** on raaka-aine- ja tavarakuljetusten sekä elinkeinoelämän ja turvallisuuden edellytys. Lapin tieverkko on harva ja tiet ovat kaikkien tienkäyttäjien käyttämiä. Kiertoteitä ja kevyen liikenteen väyliä ei juurikaan ole. Tieverkolla on strateginen merkitys eikä sen arvoa ja määrällistä käyttöä voida laskea pelkästään nyt käytössä olevan keskimääräisen vuorokausiliikenteen perusteella. Maantiekuljetukset ovat keskeisin osa kuljetusjärjestelmää ja yleisin tavarankuljetuksen muoto. Noin 90 % tavarasta kuljetetaan kuorma-autolla.

Keski-Lapin mineraalivöhykkeen tuotantopotentiaalin toteutumiseen (mm. Ikkarin kultakaivos) tulee varautua ja varmentaa ajoissa alueen logistinen kilpailukyky. Myös kansainvälisen matkailun kasvu näkyy tieliikenteessä tulevana vuosina yhä enemmän.

Lapin tiestölle kohdistuu myös sotilaallisen kuljetuksen tarpeita sekä Suomen huoltovarmuuden ja turvallisuuden vaatimuksia. Tiestön ja siltojen tulee olla kantokyvyltään ja leveysiltään riittävät myös muulle raskaalle kuljetuskalustolle ja sotilasajoneuvoille.

Liikenteen ja eri kuljetusmuotojen häiriötilanteisiin tulee varautua ja kuljetuskäytävät Ruotsiin ja Norjaan sekä poikittaisyhteydet (itä-länsi) tulee hoitaa kuntoon.

Ratkaisu

- Pelkkään keskimääräiseen vuorokausiliikenteeseen (KVL) nojaavasta laskutavasta tulee luopua. Tien strategista merkitystä on tarkasteltava useiden mittareiden kautta, joita ovat mm. liikennemäärä, arvo ja rasitus, jotka indikoivat paremmin tielle kohdistuvaa käyttöpainetta ja sen myötä tiestön rakenteisiin kohdistuvaa räsytystä.
- Teiden kunnossapidon malli on päivitettävä kustannustehokkaaksi. Proaktiivisella kunnossapidon mallilla voidaan tutkitusti säästää jopa 50 % ns. vähäliikenteisten (KVL-laskutapa) teiden elinkaarikustannuksista.
- Vähäliikenteisten teiden proaktiivisen kunnostuksen saavuttamat alueelliset säästöt on ohjattava kunkin alueen teiden kunnossapitoon ja kehittämiseen.

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

- Kunnossapito on perustettava teihin kohdistuvaan rasitukseen. Nykyinen rahoituksen kohdentamismalli (KVL) johtaa kunnossapidon rakenteelliseen epätasapainoon.
 - Suomen pohjoisimmat itä-länsisuuntaiset poikittaisyhteydet on kunnostettava eli seututie 955, Inari-Kittilä, ja kantatie 80, Sodankylä-Kittilä välinen yhteys.
 - Teetettävä selvitys pääteiltä mahdollisesti siirtyvän liikenteen määrästä (rahti- ja henkilöliikenne) muille tieosuuksille, jos poikittaiset (itä-länsi) tieyhteydet olisivat nykyistä paremmassa tieluokituksessa ja kunnossa.
2. **Tiestön rakenteen heikkeneminen** aiheuttaa tienpinnan vaurioita. Tien kunnostaminen on kalliimpaa siinä vaiheessa, kun vauriot ovat jo silmin nähtävissä. Korjausvelka on kasvanut 2,5 mrd. euroon ja pelkkä määrärahojen jonkinasteinen lisääminen ei yksin ratkaise koko ongelmaa. Rahat tulee myös käyttää siten, että niiden hyötysuhde on mahdollisimman tehokas ja parhaimmillaan vaikuttaa tien koko elinkaaren kustannuksia alentavasti.

Ratkaisu

- Esitämme, että proaktiivinen tiestön kunnonhallintamalli otetaan käyttöön laajemmin Lapissa. Tällöin kunnossapidon kustannukset alenevat tien elinkaaren aikana. Kunnonhallintamallia on vuosien ajan pilotoitu mm. Rovaniemen, Meri-Lapin, Keski-Suomen ja Uudenmaan alueella. Tulokset on tunnustettu ja toimintamallin kustannustehokkuus osoitettu.
 - Pohjois-Lapin kuntayhtymä esittää tiestön korjausvelkapaketin jatkamista 300 miljoonan euron lisärahoituksella vuosina 2026 ja 2027, jotta korjausvelkaa päästään taittamaan seuraavinakin vuosina. Hyödyn maksimoimiseksi tiestön perusrahoituksesta tai kunnostukseen suunnatusta lisärahoituksesta osa on kohdennettava kunnostushankkeisiin, jotka toteutetaan proaktiivisella kunnonhallinnalla.
3. **Tiestön talvikunnossapito** on keskeinen toimenpide huolehdittaessa tierakenteen kunnossapidosta. Ilmastonmuutoksen aiheuttamat säätilan nopeat vaihtelut ja ns. nollaylitykset lisääntyvät ja haastavat sekä tienpitäjät että tienkäyttäjät. Sademäärien lisääntyminen ja talviset vesisateet aiheuttavat liukkautta, mutta myös tierakenteiden kostumista, ellei kuivatuksesta huolehdita.

Talvikunnossapidon merkitys korostuu myös ulkomaisten kuljettajien lisääntyessä Lapin liikenteessä. Tien päällä on enenevässä määrin talviolosuhteisiin kokemattomia kuljettajia. Onnettomuudet ja muut häiriöt tien päällä näkyvät kuormituksena mm. pelastuspalvelun toiminnassa. Toimintaympäristön muutos ja muutostekijät on tunnistettava. Maantiekuljetukset ovat isoin osa kuljetusjärjestelmää ja yleisin kuljetuksen muoto. Kunnossaolevat tiet alentavat myös tieliikenteen päästöjä.

Ratkaisu

- Talvikunnossapidon määrärahojen pitäminen riittävällä tasolla ottaen huomioon tien kunnossapidon säähän liittyvät uudet ja kasvavat haasteet sekä tieliikenteen käyttäjien erilaiset taidot ja kokemukset talviolosuhteista.
- Tiestön talvihoitoa tulee kehittää ennakoivampaan suuntaan ja tiedonkulkua teiden käyttäjien ja tienpitäjän välillä tulee parantaa päivittäisen liikenteen ja kunnossapidon sujuvoittamiseksi.

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

OSAAVA TYÖVOIMA

Osaavan työvoiman saatavuuden edistämiseksi ja pitovoiman lisäämiseksi otetaan käyttöön kannusteita, joilla turvataan myös harvaan asuttujen alueiden osaavan työvoiman saatavuutta. Erityisesti nykyisessä tilanteessa Suomen rajaseudut ja pohjoiset alueet tulee pitää asuttuna ja turvata mm. kuntien peruspalveluihin ja elinkeinoelämän tarpeisiin koulutettua ja motivoitunutta työvoimaa. Kuntien lakisääteisten tehtävien turvaaminen ja elinkeinoelämän kehittäminen ovat vahvojen kuntien kivijalkoja. On edistettävä paluumuuttoa, madallettava kynnystä asettua uuteen ympäristöön ja mahdollistettava työuran alussa tai ammatinvaihtajien kohdalla asettumista uuteen ympäristöön ja yhteiskuntaan sijoittumista.

Vahva, elinkelpoinen ja osaava pohjoinen Lappi turvaa Suomen edut. Sosiaalinen kehitys myös pohjoisessa tulisi olla tärkeä kansallinen tavoite. Toisaalta koulutusjärjestelmä on viranomaisten tärkein työkalu yhteiskunnan osaamistarpeiden tyydyttämiseen. Ikääntyminen ja alueelta poismuutto ovat väestörakenteen haasteita, mutta suomalainen yhteiskunta tarvitsee väestörikasta ja innovatiivista sekä toimeliasta pohjoista Suomea erityisesti näinä päivinä.

Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatian ja Lainsäädäntötutkimuksen tutkimusryhmän esiselvityksen perusteella Suomessa olisi voitu käynnistää alueellisen opintolainahyvityksen kokeilu jo vuonna 2022. Kokeilu ei edennyt, mutta se on nostettu jälleen mm. Pohjoisen ohjelman toimenpiteisiin.

Kokeilu on ainoa tapa saada selville alueellisen opintolainahyvityksen teho ja ohjausvaikutus, sillä etukäteen ei tiedetä sen vaikutuksia lopullisiin muuttopäätöksiin. Kokeilulle ei ole sellaisia lainsäädännöllisiä esteitä, jotka kokonaan estäisivät alueellista opintolainahyvitystä koskevan kokeilun toimeenpanon.

Tehdyn tutkimuksen perusteella suosituksia kokeilun toteuttamisalueelle ovat

- osaavan työvoiman saanti on vaikeaa
- kokeilualueen tulisi olla selvärajainen ja yhtenäinen
- korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden alhainen määrä
- riittävä työvoimapotentiaali
- vähenevä ja ikääntyvä väestö
- alueen heikko saavutettavuus.

Kyselyyn vastasi yli 3 000 opiskelijaa Itä-Suomen ja Turun yliopistoista sekä vajaat 500 opiskelijaa Karelia- ja Savonia-ammattikorkeakouluista sekä Turun ammattikorkeakoulusta. Yliopisto-opiskelijoista 50 % ja ammattikorkeakouluopiskelijoista 63 % oli kiinnostunut muuttamaan harvaan asutuille alueille.

Lappi muuttokohteena kiinnosti opiskelijoita erityisesti. Noin kaksi kolmasosaa yliopisto-opiskelijoista ja ammattikorkeakouluopiskelijoista kolme neljästä arvioi, että he olisivat valmiita muuttamaan harvaan asutulle alueelle, jos opintolainahyvitys olisi vuosittain 2 600 euroa. Työvoimapula-aloista hyvitys kiinnosti kyselyn perusteella eniten yliopistojen varhaiskasvatuksen, psykologian ja erityisopettajakoulutuksen opiskelijoita. Harvaan asutulle maaseudulle vetäviä tekijöitä mielenkiintoisen ja koulutusta vastaavan työn lisäksi ovat muun muassa luonnonläheinen elämä ja rauhallinen asuin ympäristö sekä edulliset asumiskustannukset.

Alueellisen opintolainahyvityskokeilun esiselvitys <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4460-3>

Pohjoisen Suomen ohjelmassa esitetään tehtäväksi selvitys erilaisista tukitoimista, joilla voidaan olettaa olevan vaikutuksia opiskelijoiden muuttopäätöksiin ja/tai halukkuuteen tehdä työtä

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

pohjoisessa Suomessa. Selvityksessä tulisi arvioida mahdollisuus toteuttaa määräaikaisen alueellisen opintolainahyvityksen kokeilu- ja tutkimushanke pohjoisessa Suomessa ns. Norjan mallia soveltaen.

Selvityksen yhteydessä tulee lisäksi tehdä esityksiä vaihtoehtoisiksi toimiksi alueelliselle opintolainahyvitykselle sekä arvioida niiden kustannuksia ja vaikuttavuutta suhteessa mahdolliseen alueelliseen opintolainahyvitykseen.

Ratkaisu

- Opintolainan hyvityskokeilu yhtenä tukitoimena kahden toisistaan erilaisen ja vetovoimaisen seutukunnan alueella erilaisen referenssidatan keräämiseksi.

Pohjois-Lappi (Utsjoki, Inari ja Sodankylä) edustaa harvaan asuttua pohjoista saamelaisaluetta, jossa saamenkielisten peruspalveluiden turvaaminen ja omalla äidinkielellä julkisten palveluiden saaminen on kuntalaisten perusoikeus. Toisaalta elinvoimaiset ja kehittyvät matkailu- ja kaivosvetoiset kunnat ovat jatkuvassa osaaajapulassa ja tulevaisuuden näkymät heijastelevat yhä kasvavia tarpeita alueelle työllisyyden näkökulmasta.

Meri-Lappi (Kemi, Tornio, Keminmaa, Simo, Tervola) on Suomen vientiteollisuuden keskittymä ja kaupunki- ja rajaseutualuetta. Seutukaupunkialueella on toisenlaiset veto- sekä pitovoimakysymykset: työpaikkaomavaraisuusaste on korkea, mutta etenkin korkeakoulutetut työmatkapendelöivät alueen ulkopuolelta.

Tavoitteena kokeiluhankkeella on mm. saamenkielisten palveluiden turvaaminen, alueiden ja yritysten rekrytointipohjan vahvistaminen, kouluttautumiseen kannustaminen sekä osaamisen kehittäminen alueen asukkaiden ja erityisesti nuorten keskuudessa. Sen lisäksi halutaan tukea edellytyksiä paluumuuttoon ja alueelle asettautumiseen. Kokeilualueella on Saamelaisalueen koulutuskeskua, Lapin ammattikorkeakoulun kaksi kampusta ja Ammattiopisto Lappia.

Vaikutusten arvioinnissa saadaan vertailtavaa tietoa kahdesta hyvin erilaisesta alueesta, jolloin voidaan tehdä päätelmiä kokeilun toimivuudesta erilaisessa ympäristössä. Erilaisten alueiden tuottama tieto on hyödyllistä hankkeen jatkoa arvioitaessa.

- Esittämämme kokeilu on ns. Norjan mallin mukainen ja sen yhteydessä voidaan arvioida sekä kustannuksia että sen vaikuttavuutta Suomessa sekä kehittää vaihtoehtoisia toimia opintolainahyvitykselle.
- Kustannustehokkuuden vuoksi Pohjoisen Suomen ohjelman toimenpide-esityksen mukaiseen selvitykseen mahdollisesti suunnattavat määrärahat tulee kohdentaa ensisijaisesti varsinaiseen käytännön pilotointiin.

ASUNTORAKENTAMISEN EDISTÄMINEN

Lapin työllisyystilanne kasvaa ja työttömyys alenee; yhä kasvava kansainvälinen ympärivuotinen matkailu, kaivosteollisuus ja mineraalit sekä muut liitännäiselinkeinot voimistuvat, mutta asuntoja ei ole saatavilla. Pohjois-Suomen asuntopula on kasvava ongelma, jossa asuntojen ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen puute ovat nousseet pullonkaulaksi. Ratkaisuja on etsitty monen toimijan taholta ja erityyppisillä tavoilla. Tarvetta on sekä pitkäaikaiselle että sesonkien ajan asunnoille. Kunnat edistävät

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

osaltaan asiaa osallistumalla asuntorakentamiseen mahdollisuuksiensa mukaan ja alueella toimivat yritykset ovat vuokranneet sekä rakennuttaneet asuntoja työntekijöidensä käyttöön.

Pohjoinen asunto-ohjelma on yhtenä toimenpiteenä Pohjoisen Suomen ohjelmassa.

Ratkaisu

- Asuntorakentamista tukevien valtio-omisteisten yhtiöiden toimintaa ohjaavien sääntöjen tai toimintaperiaatteiden tarkastaminen ja rahoitustoimintojen suuntaaminen myös muille kuin nykyisille kaupunkikeskeisille isoille kasvualueille tarpeen ja kasvuennusteiden perusteella.
- Pohjoisen Suomen asunto-ohjelman valmistelu yhdessä keskeisten toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Valtionyhtiöiden ja rahoituslaitosten osallistaminen ohjelman rahoituksen suunnitteluun.

POHJOISEN SUOMEN OHJELMA

Ohjelman tavoitteena on Pohjoisen Suomen mahdollisuuksien täysimääräinen hyödyntämisen edistäminen erityisesti taloudellisen kasvun, alueellisen elinvoiman, investointien vauhdittamisen, osaamisen kehittämisen ja työvoiman saatavuuden näkökulmista. Lisäksi tavoitteena on edistää Suomen huoltovarmuutta ja omavaraisuutta muuttuneessa turvallisuuspoliittisessa tilanteessa sekä vahvistaa turvallisuutta pohjoismaisessa, EU- ja Nato-yhteistyössä uusi geopolitiikka huomioiden.

Ohjelmassa on esitetty 44 erilaista toimenpidettä Pohjoisen Suomen elinkeinoelämän ja investointien vauhdittamiseksi. Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymä on priorisoinnut niistä 10 lyhyen aikavälin toteutukseen.

3.3 Kestävä matkailu

16. Toteutetaan alueellisena kokeiluna lakiin perustuva matkailijamaksu tai matkailuvero niiden toteuttamisedellytysten selvittämisen jälkeen. Selvityksissä tulee huomioida oikeudelliset edellytykset sekä muut lainsäädännölliset ja kuntataloudelliset kysymykset.

- Matkailijamaksu suunnattava aluetalouteen, ei kansalliselle tasolle.

3.4 Osaaminen ja työvoiman saatavuus

21. Pohjoisessa Suomessa vahvistetaan osaamis-, koulutus- ja työvoimatarpeiden ennakointia aktiivisessa vuoropuhelussa kaikkien toimijoiden kesken. Opetus- ja kulttuuriministeriön kriittistä osaamista ja sen kehittämistarpeita koko Suomessa kartoittavassa hankkeessa huomioidaan Pohjoisen Suomen erityistarpeet ml. tulevaisuuden koulutustarpeet.

24. Tehdään selvitys erilaisista tukitoimista, joilla voidaan olettaa olevan vaikutuksia opiskelijoiden muuttopäätöksiin ja/tai halukkuuteen tehdä työtä pohjoisessa Suomessa. Selvityksessä tulee arvioida mahdollisuus toteuttaa määräaikaisen alueellisen opintolainahyvityksen kokeilu- ja tutkimushanke pohjoisessa Suomessa ns. Norjan mallia soveltaen. Selvityksen yhteydessä tulee lisäksi tehdä esityksiä vaihtoehtoisiksi toimiksi alueelliselle opintolainahyvitykselle sekä arvioida niiden kustannuksia ja vaikuttavuutta suhteessa mahdolliseen alueelliseen opintolainahyvitykseen.

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

- Opintolainan hyvityskokeilun toteuttaminen

25. Valmistellaan ja toteutetaan pohjoisen asunto-ohjelma, jolla vahvistetaan edellytyksiä elinvoimaa edistävien investointien kohdistumiseksi alueille.

- Toteutetaan asunto-ohjelma, jonka suunnittelussa mukana valtionyhtiöt ja rahoituslaitokset.

3.5 Turvallisuus, huoltovarmuus & omavaraisuus

26. Varmistetaan toimintavarmojen tie- ja rautatieyhteyksien kehittyminen (ml. raideleveyskokeilu) Ruotsin ja Norjan satamiin. Luodaan Ruotsin ja Norjan viranomaisten kanssa määrätietoinen pohjoisen liikennejärjestelyiden pitkän aikavälin kehittämisohjelma ja luodaan tälle työlle selkeä rakenne ja vastuut. Ohjelmaan pitää sisältyä ainakin selvitykset raideyhteyksistä Narvikin ja Tromssan satamiin. Käynnissä oleva läntisen raideleveyden selvittäminen Perämeren kaarella tulee nivoa osaksi ohjelmaa. Ohjelman tulee pitää sisällään myös rahoitusvaihtoehtojen tarkastelun ja eri mallien arvioinnin sisältäen Suomen, Ruotsin ja Norjan kansallisen rahoituksen, kansallisten rahastojen käyttömahdollisuudet, Pohjoismaiden investointipankin rahoituksen sekä Naton ja EU:n rahoituskanavien käytön.

27. Kehitetään länsi-itäsuuntaisia liikenneyhteyksiä turvallisuuspoliittisista ja saavutettavuuden näkökohdista käsin. Puhtaan siirtymän investoinnit, ml. kaivannaisteollisuus, akkuteknologia ja tuulivoimarakentaminen tarvitsevat toimivia liikenne- ja voimajohtoyhteyksiä. Investoinnit ja huoltovarmuus lisäävät pohjoisen kautta Ruotsiin ja Norjaan johtavien tie- ja ratayhteyksien sekä niihin kytkeytyvien väylien merkityksen kasvua. Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyydet ovat lisänneet liikkumista Pohjoisella alueella merkittävästi.

3.6 Saavutettavuus

35. Edistetään TEN-T-ydinverkon ja kattavan verkon liikenneyhteyksiä määrätietoisesti erityisesti investointien kohteena olevilla alueilla. Pohjoisen Suomen liikennestrategian (2036) toimenpide-ehdotuksia tulee sisällyttää osaksi valtakunnallista liikennejärjestelmäsuunnitelmaa (L12) ja sitä toteuttavaa Väyläviraston investointiohjelmaa (vuosille 2026–2032).

36. Nostetaan pitkäjänteisesti pohjoisen liikenneverkon perusväylänpidon rahoitustasoa mm. kokonaisturvallisuuden, elinkeinojen ja uusien investointien varmistamiseksi pohjoiseen. Samalla varmistetaan muun ohessa myös vähäliikenteisen väyläverkon kunto ja toimintavarmuus.

37. Kehitetään keskeisten tiestön, raideliikenteen ja meriliikenteen väylien suunnitelmavalmiutta mahdollistamaan hankkeiden edistäminen valtion väyläverkon investointisuunnitelmaan.

3.7 Pohjoinen yhteistyö

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän esitykset hallituksen puoliväliriiheen

44. Osana Pohjoisen Suomen ohjelman toimeenpanoa määritellään Norjan, Ruotsin ja Suomen Pohjoisen ohjelmien ja strategioiden väliselle yhteistyölle kansalliset ja alueelliset tasot sisältävä kokonaisrakenne, parantamaan ohjelmissa mainittujen asioiden Pohjoismaista koordinaatiota ja mahdollistamaan alueiden välistä yhteistyötä.

Ohjelman toteuttaminen

- Pohjoisen Suomen ohjelman toimeenpanosta ja lyhyen aikavälin toimenpiteistä on päätettävä hallituksen puoliväliriihessä.

Pohjoisen Suomen ohjelma:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/166091/VN_2025_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sodankylässä 9.4.2025

Pohjois-Lapin alueyhteistyön kuntayhtymän puolesta

Yhtymähallituksen puheenjohtaja
Arto Pohjanrinne

Toiminnanjohtaja
Reija Viinanen

